

**ФРЕЙМОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ У ДОСЛІДЖЕННІ
КОНЦЕПТОСФЕРИ «СВІТ ЛЮДИНИ» В РОМАНАХ У. ГОЛДІНГА**

*Стаття присвячена аналізу концептуальної метафори у творчості У. Голдінга із застосуванням методики фреймового моделювання. Визначено, які концепти, пов'язані з людиною, отримують визначення за допомогою метафори. Побудовано фреймову мережу, що розкриває структуру концептосфери-референта **СВІТ ЛЮДИНИ**. Встановлено, що дана концептосфера відзначається розгалуженою структурою із ієрархічними відношеннями всередині.*

*В статье предпринята попытка анализа концептуальной метафоры в романах У. Голдинга с использованием методики фреймового моделирования. Выяснено, какие концепты, связанные с человеком, осмысливаются при помощи метафоры. Построена фреймовая сеть, которая раскрывает структуру концептосферы-референта **МИР ЧЕЛОВЕКА**. Установлено, что данная концептосфера отличается разветвленной структурой с иерархическими отношениями между ее компонентами.*

*The article deals with the analysis of conceptual metaphor in the novels by W. Golding. The article studies which concepts connected with human beings are described by means of metaphor. The frame network of the target domain **WORLD OF HUMANS** was built up. The results of the analysis show that this domain is notable for its complicated structure with hierarchical relations inside it.*

Ключові слова: фрейм, фреймове моделювання, концептуальна метафора, метафорична модель

Фрейм є однією з найпростіших структур, що використовуються для репрезентації семантичної інформації високого рівня і належить до числа найбільш відомих когнітивних категорій [12, с. 42]. Термін "фрейм" спочатку використовувався М. Мінським [7; 9, с. 260] для подання знань у сфері штучного інтелекту.

Теорія фреймів, створена М. Мінським для подання знань у сфері штучного інтелекту, була прийнята когнітивною лінгвістикою [11, с. 49]. Зауважимо, що низка дослідників відзначає привабливість використання фреймового аналізу для дослідження мовних явищ, яка полягає в тім, що фрейм дозволяє чітко структурувати уявлення про об'єкт [3; 4] та є перспективним щодо досліджень таких явищ як метафора, символ [10, с. 80].

С. А. Жаботинська вказує на те, що різноманітні види фреймів, які використовуються в концептуальному аналізі, можна звести до певних відносно універсальних типів структур, "вузли яких, позначені займенниками, наділені узагальненим значенням, що відповідає основним категоріям мислення" [2; 3, с. 154; 4].

За словами І. А. Тарасової, випадків застосування фреймової концепції до аналізу художньої мови небагато [12, с. 42]. Вона зауважує також, що найбільший ефект здобуває фреймова методика у вивченні художніх ідіостилів, «... де за її допомогою демонструється вибіркове ставлення письменника до сфери знання, що репрезентована у контексті, та які ділянки цієї сфери актуальні для автора, розкривається їхня роль у реалізації домінантної ідеї" [12, с. 43]. Саме тому при аналізі концептуальної метафори в романах У. Голдінга, в основі якої лежить субфрейм подоби [4; 5], ми звернулися до методики фреймового моделювання.

У попередній статті [6] із використанням методики фреймового моделювання була розглянута концептосфера-референт **СВІТ ПРИРОДИ**. Було з'ясовано, які саме природні об'єкти та явища отримують у письменника метафоричне визначення. Матеріалом дослідження слугували 3425

метафоричних виразів (засобів вербалізації концептуальної метафори), які було відібрано шляхом суцільної вибірки з 12 романів У. Голдінга. В результаті аналізу фактичного матеріалу було виділено концептосферу-референт **СВІТ ЛЮДИНИ** (1901 приклад – 55,5%) і концептосферу-референт **СВІТ ПРИРОДИ** (1524 приклади – 44,5%). В данній статті проаналізуємо концептосферу-референт **СВІТ ЛЮДИНИ** із застосуванням методики фреймового моделювання.

Слід зазначити, що до концептосфери-референта **СВІТ ЛЮДИНИ** були віднесені не тільки концепти на позначення людини як живої істоти, але також різні види соціальних стосунків, понять духовної сфери та продуктів діяльності, які характеризують людину як соціальну сутність. Згідно з результатами аналізу фактичного матеріалу, модель зазначеної концептосфери може бути подана у вигляді фреймової мережі.

Як видно з рисунку 1, модель концептосфери-референта **СВІТ ЛЮДИНИ** є досить складною та містить у собі 12 структурних одиниць (3 домени та 9 парцел), що пов'язані між собою ієрархічними відношеннями.

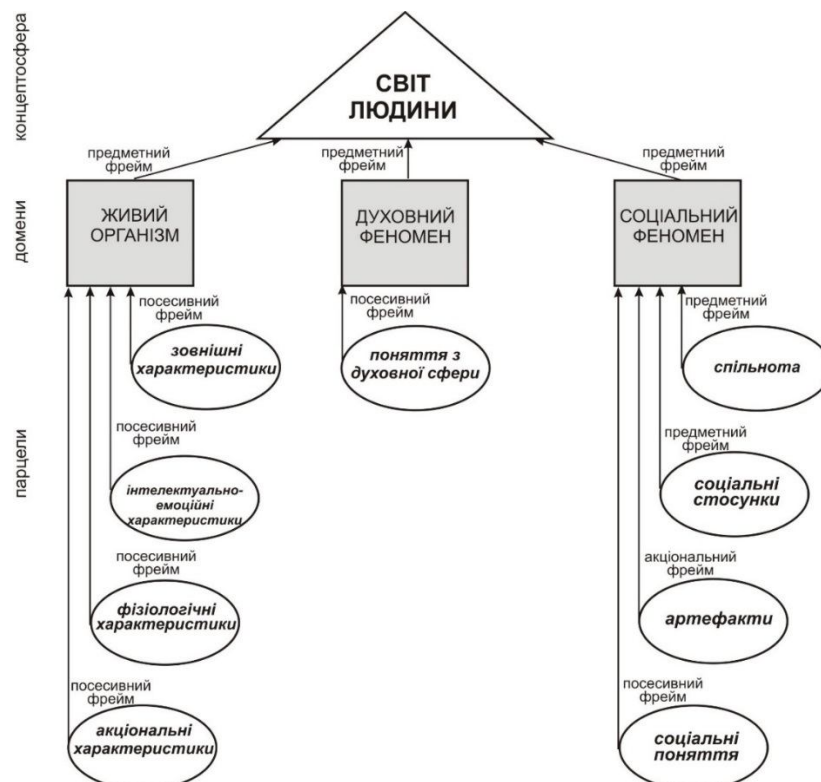


Рис. 1 Фреймова мережа концептосфери-референту СВІТ ЛЮДИНИ

Основа мережної моделі концептосфери **СВІТ ЛЮДИНИ** складається з доменів ЛЮДИНА Є ЖИВИЙ ОРГАНІЗМ, ЛЮДИНА Є СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН та ЛЮДИНА Є ДУХОВНИЙ ФЕНОМЕН. Зв'язок між концептуальними доменами ЖИВИЙ ОРГАНІЗМ, ДУХОВНИЙ ФЕНОМЕН і СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН та концептосферою представлений за допомогою базисних фреймів. Як видно на рис. 1, основа мережної моделі концептосфери-референта представлена наступними предметними фреймами:

предметний фрейм ХТОСЬ-об'єкт (*людина*) є ТАКЕ (*живий організм*);

предметний фрейм ХТОСЬ-об'єкт (*людина*) є ТАКЕ (*соціальний феномен*);

предметний фрейм ХТОСЬ-об'єкт (*людина*) є ТАКЕ (*духовний феномен*).

Усі три представлені предметні фрейми вказують на певні характеристики людини, тобто описують її з різних боків. Людина привертає увагу письменника, перед усім, як особливий вид живої істоти, а також як соціальний феномен (різноманітні відносини між людьми, місце людини серед інших людей та ін.) та феномен духовний (поняття, пов'язані із духовною сферою, релігією тощо).

Згідно з даними кількісного аналізу, концептуальні домени концептосфери-референта **СВІТ ЛЮДИНИ** суттєво відрізняються за кількісним складом (табл. 1):

Таблиця 1

Кількісна характеристика доменів концептосфери-референта СВІТ ЛЮДИНИ

№	Назва домена	Кількість прикладів	Кількість в %
1	ЛЮДИНА Є ЖИВИЙ ОРГАНІЗМ	969	51
2	ЛЮДИНА Є СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН	912	48
3	ЛЮДИНА Є ДУХОВНИЙ ФЕНОМЕН	19	1
Всього		1901	100

Як видно з таблиці 1, перші два домени є майже однаковими за складом. Так домен ЛЮДИНА Є ЖИВИЙ ОРГАНІЗМ нараховує 969 прикладів концептів, що отримують в романах метафоричне визначення, а концептуальний домен ЛЮДИНА Є СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН – 912 прикладів концептів. Домен ЛЮДИНА Є ДУХОВНИЙ ФЕНОМЕН, можливо, не є дуже важливим для автора і складається лише з 19 прикладів концептів відповідно. Представлені концептуальні домени, у свою чергу, не є однорідними й мають внутрішню структуру, тобто складаються з певної кількості парцел.

Розглянемо детальніше концептуальний домен ЛЮДИНА Є ЖИВИЙ ОРГАНІЗМ. До його складу увійшли концепти на позначення фізіологічного стану або процесу, видів діяльності, зовнішніх характеристик людини і такої невід’ємної характеристики людини, як свідомість. Відношення між парцелами, що структурують домен ЛЮДИНА Є ЖИВИЙ ОРГАНІЗМ, представлені у вигляді фреймової мережі. Як видно з рис. 1, до цього домена належать такі парцели: *зовнішні характеристики, інтелектуально-емоційні характеристики, фізіологічні характеристики та акціональні характеристики*. Зазначені парцели пов’язані із концептуальним доменом за допомогою наступних фреймів:

посесивний фрейм ХТОСЬ-об’єкт (*жива істота*) має ЧАСТИНУ (*зовнішні характеристики*);

посесивний фрейм ХТОСЬ-об’єкт (*жива істота*) має ЧАСТИНУ (*інтелектуально-емоційні характеристики*);

посесивний фрейм ХТОСЬ-об’єкт (*жива істота*) має ЧАСТИНУ (*фізіологічні характеристики*);

посесивний фрейм ХТОСЬ-об’єкт (*жива істота*) має ЧАСТИНУ (*акціональні характеристики*).

Отже, концепти, які входять до вищезгаданого домена та отримують визначення за допомогою метафори, розподіляються за такими групами:

парцела **зовнішні характеристики**: *His hair was of curious indefinable texture – growing all ways, but so weak that it still lay close to his skull like a used doormat.* ‘Його волосся мало дивну невизначену структуру – воно росло в різні боки, але було настільки слабким, що лежало на його черепі, наче стара підстилка для ніг.’ [Free Fall, p. 100]; *The smells were very complex and his nose did not seem to be clever.* ‘Запахи були дуже складними і його ніс не здавався розумним.’ [Inheritors, p. 73]; *Lok’s feet were clever.* ‘Ноги Лока були розумними.’ [Inheritors, p. 11];

парцела **інтелектуально-емоційні характеристики**: ... *his thoughts went trotting away like a horse unharnessed from the cart.* ‘... його думки повільно бігли від нього як розпряжені коні.’ [Spire, p. 221]; *For now there were rough ropes (love) on my wrists and ankles and round my neck. They led through the streets, they lay at her feet and she could pick them up or not as she chose.* ‘Від тепер на моїх зап’ястках, щиколотках та навколо моєї шиї були **грубі мотузки (кохання)**. Вони вели крізь вулиці до її ніг, і вона могла взяти їх чи ні, як схоче.’ [Free Fall, p. 88]; *Hate was as hate had always been, an acid ...* ‘**Ненависть** була такою, якою вона була завжди, **кислотою** ... ’ [Pincher Martin, p. 103];

парцела **фізіологічні характеристики**: (life) *That straight line from the first hiccup to the last gasp is a dead thing.* ‘(життя) Ця пряма лінія, від першого крику до останнього подиху, є мертва річ.’ [Free Fall, p. 6]; *Death pay all debts.* ‘**Смерть** платить всі борги.’ [Paper Men, p. 59]; *Hunger contracted under his clothes like a pair of hands.* ‘**Голод** стиснувся під його одягом, **наче пара рук**.’ [Pincher Martin, p. 63]

парцела **акціональні характеристики**: *I find that writing is like drinking. A man must learn to control it.* ‘Я виявив, що писати – це як пити. Потрібно навчитися контролювати це.’ [Rites of Passages, p. 29].

Тож можна сказати, що метафоричне визначення у автора отримують концепти, що належать до різних сфер поняття людини як живого організму.

Дані кількісного аналізу складових домена ЛЮДИНА Є ЖИВИЙ ОРГАНІЗМ виявляють їх кількісну відмінність (табл. 2):

Таблиця 2

Складові концептуального домена ЛЮДИНА Є ЖИВИЙ ОРГАНІЗМ

№	Назва парцели	Кількість прикладів	Кількість в %
1	<i>інтелектуально-емоційні характеристики</i>	368	38
2	<i>зовнішні характеристики</i>	262	27
3	<i>акціональні характеристики</i>	194	20
4	<i>фізіологічні характеристики</i>	145	15
Всього		969	100

Згідно з отриманими даними, наведеними в табл. 2, всі парцели, що входять до складу концептуального домену ЛЮДИНА Є ЖИВИЙ ОРГАНІЗМ, характеризуються приблизно однаковою кількістю прикладів концептів, які визначаються за допомогою метафори. Трохи відрізняється лише парцела *інтелектуально-емоційні характеристики*, яка складається з 368 прикладів концептів, що становить 38% від загального обсягу домена. Парцели *зовнішні характеристики*, *акціональні характеристики* та *фізіологічні характеристики* нараховують відповідно 262, 194 та 145 приклади метафоричного визначення концептів.

Наступний домен концептосфери – домен ЛЮДИНА Є СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН. Його структура може бути подана у вигляді фреймової мережі. Згідно рис. 1, до складу представленого домена входять чотири парцели: *спільнота*, *соціальні стосунки*, *артефакти* та *соціальні поняття*. Результати аналізу відношень між складовими домена ЛЮДИНА Є СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН свідчать, що він структурується двома посесивними, предметним та акціональним фреймами: **предметний фрейм ХТОСЬ-об’єкт (живий організм) є СТІЛЬКИ (спільнота);**

посесивний фрейм ХТОСЬ-об'єкт (*живий організм*) має **ЧАСТИНУ** (*соціальні поняття*);

предметний фрейм ХТОСЬ-об'єкт (*живий організм*) є **ТАКЕ** (*соціальні стосунки*);

акціональний фрейм ХТОСЬ-об'єкт (*живий організм*) діє (*отримує артефакти*).

Концепти, які входять до вищезгаданого домена та отримують визначення за допомогою метафори, розподіляються за такими групами:

парцела *спільнота*: ***Evie Babbacombe, ripest apple on the tree, was regarding me with approval and positive admiration.*** '**Єва Бабакомб, найспіліше яблуко на дереві**, розглядала мене зі схваленням та захопленням.' [Pyramid, p. 39]; ***We were about as warm-hearted as scorpions.*** '**Ми** були такі ж добрі, як і скорпіони.' [Paper Men, p. 174];

парцела *соціальні поняття*: ... ***the molten, blinding truth*** ... '... сяюча **правда** яка засліплює...' [Free Fall, p. 144]; ***Time has the habit of standing still*** ... '**Час** має звичку стояти спокійно ...' [Rites of Passages, p. 46];

парцела *соціальні стосунки*: ... ***his father was like a mountain.*** '... його **батько** був наче гора.' [Pincher Martin, p. 144]; ***She was a nice lady and she made jokes so that the trees (mistresses) laughed.*** 'Вона була милою жінкою і жартувала так, що дерева (**вчительки**) сміялися.' [Free Fall, p. 35];

парцела *артефакти*: ... ***the tower was laying a hand on the whole landscape, altering it*** ... '... **вежа** заволодівала всією місцевістю, змінювала її ...' [Spire, p. 107]; ... ***and the pillars were singing again.*** '... і **колонни** знову співали.' [Spire, p. 123]; ... ***the spewed oakum flopped this way and that like worms in a flooded field.*** '... спресоване **ключчя** тріпалося в той та інший бік, наче черв'яки на затопленому полі.' [Fire Down Below, p. 214].

Так, представлений концептуальний домен формують концепти на позначення однієї людини чи групи людей, різні поняття соціального характеру, численні артефакти, які є результатом діяльності людини, а також ті, які вказують на роль чи позицію, яку людина займає у суспільстві.

Дані кількісного аналізу складових домена ЛЮДИНА Є СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН свідчать про те, що вони є різними за кількісним складом (табл. 3):

Таблиця 3

Складові домену ЛЮДИНА Є СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН

№	Назва парцели	Кількість прикладів	Кількість в %
1	<i>артефакт</i>	420	46
2	<i>спільнота</i>	374	41
3	<i>соціальні поняття</i>	91	10
4	<i>соціальні стосунки</i>	27	3
Всього		912	100

Як видно з табл. 3, найбільший обсяг мають парцели *артефакти* та *спільнота*. Вони нараховують, відповідно, 46% та 41% одиниць прикладів концептів, які входять до домена ЛЮДИНА Є СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН та отримують метафоричне визначення в романах. Парцели *соціальні поняття* та *соціальна роль* не представлені великою кількістю прикладів метафоричного визначення концептів. Так, парцела *соціальні поняття* складається з 91 концепту, що становить 10% від загального обсягу домену, а парцела *соціальні стосунки* містить у собі лише 27 прикладів, що відповідає тільки 3%.

До концептосфери **СВІТ ЛЮДИНИ** входить також домен ЛЮДИНА Є ДУХОВНИЙ ФЕНОМЕН. Він є невеликим за обсягом, лише 19 прикладів метафоричних виразів, що становить 1 % від загального обсягу концептосфери. До його складу входять концепти на позначення різних понять духовної сфери, наприклад:

– *ЦЕРКВА: There is a professional **church** even when you hate her guts.* ‘Це професійна **церква**, навіть якщо тобі не подобаються її **нутроці**.’ [Free Fall, p. 13];

– *РАЙ, ПЕКЛО, ЧИСТИЛИЩЕ: Heaven and hell and purgatory are small and bright as a jewel in someone's pocket only to be taken out and worn on feast days. ‘Рай, пекло та чистилище – маленькі та яскраві, наче прикраса в чийсь кишені, яку дістають та надягають лише на свята.’*[Spire, p. 222].

Як бачимо з прикладів, за допомогою метафори визначаються і такі поняття з духовної сфери людини, як *ЦЕРКВА, РАЙ, ПЕКЛО* та *ЧИСТИЛИЩЕ*. Зазначимо, що в У. Голдінга всі ці концепти належать до сфери релігії.

Отже, завдяки результатам аналізу можна побачити, що концептосфера-референт **СВІТ ЛЮДИНИ** має складну та розгалужену концептуальну структуру. Серед доменів, що формують вказану концептосферу, самим значним за обсягом є домен **ЛЮДИНА Є ЖИВИЙ ОРГАНІЗМ**. Це свідчить про те, що людина привертає увагу автора, передусім, як жива істота. З-поміж концептів, які характеризують людину як живий організм, на перший план виходять ті, що пов’язані з її ментальними та зовнішніми характеристиками. Серед складових концептуального домена **ЛЮДИНА Є СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН** частіше за все метафоричне визначення отримують концепти на позначення різноманітних артефактів, які є результатом діяльності людини, чи сама людина (одна або певна група людей). Духовні характеристики людини також отримують метафоричне визначення, хоча й у меншій кількості, що свідчить про специфіку світосприйняття автора.

Розкриття структури концептосфери, яка використовується як корелят при створенні метафори, надасть змогу *з’ясувати які саме моделі концептуальної метафори використовує письменник.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику: Учебное пособие / А.Н. Баранов. — М.: Эдиториал УРСС, 2001. — 360 с.
2. Жаботинская С.А. Ономазиологические модели в свете современных школ когнитивной лингвистики / С.А. Жаботинская // С любовью к

- языку: Сб. науч. трудов. Посвящается Е.С. Кубряковой. — Москва-Воронеж: ИЯ РАН, Воронежский Г.У., 2002. — С. 115—123.
3. Жаботинская С.А. Теория номинации: когнитивный ракурс / С.А. Жаботинская // Вестник МГЛУ. — Выпуск 478. — М.: Московский гос. лингвистический ун-т, 2003. — С. 145—164.
 4. Жаботинская С.А. Концептуальный анализ языка: фреймовые сети / С.А. Жаботинская // Мова. Науково-теоретичний часопис з мовознавства. — № 9.: Проблеми прикладної лінгвістики / Під ред. Іщенко Д.С. — Одеса: Астропринт, 2004. — С. 81—92.
 5. Жаботинская С.А. Лексическое значение: принципы построения концептуальной сети / С.А. Жаботинская // *Złoto z perspektywy językoznawcy i tłumacza, tom II.* — Gdansk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdanskiego, 2005. — P. 53—62.
 6. Зозуля М. О. Фреймове моделювання у дослідженні концептуальної метафори-персоніфікації в романах У.Голдінга / Наукові записки. Серія "Філологічна". — Острог: Видавництво Національного університету "Острозька академія". — Вип. 34. — 2013. — С. 76-79.
 7. Минский М. Фреймы для представления знаний / М. Минский: Пер с англ. / Под ред. Ф.М. Кулакова. — М.: Энергия, 1979. — 151 с.
 8. Нижегородцева-Кириченко А.А. Лексико-семантическое поле «интеллектуальная деятельность»: Опыт концептуального анализа (на материале существительных современного англ. языка): дисс. ... кандидата филол. наук: 10.02.04 / Нижегородцева-Кириченко А.А. — К., 2000. — 280 с.
 9. Полюжин М.М. Про будову мовної свідомості та фрейм-структури / М.М. Полюжин, Н.Ф. Венжинович // Единицы и категории современной лингвистики / Сборник статей, посвященных юбилею В.Д. Калиущенко. — Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2007. — С. 258—269.
 10. Селиванова Е.А. Когнитивная ономазиология / Е.А. Селиванова. — К.: Фитоцентр, 2000. — 248 с.

11. Старостина Е.В. Фреймовый анализ русских глаголов поведения на материале ассоциативных связей: дисс. ... кандидата филол. наук: 10.02.01 / Старостина Е.В. — Саратов, 2004. — 269 с.
12. Тарасова И.А. Фреймовый анализ в исследовании идиостилей / И.А. Тарасова // Филологические науки. — 2004. — № 4. — С. 42—49.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ИЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРИАЛУ

1. Golding W. *Fire Down Below* / W. Golding. — London: Faber and Faber, 1989. — 313 p.
2. Golding W. *The Inheritors* / W. Golding. — London: Faber and Faber, 1988. — 233 p.
3. Golding W. *Lord of the Flies* / W. Golding. — New York: A Perigee Book, 2001. — 208 p.
4. Golding W. *Pincher Martin* / W. Golding. — London: Faber and Faber, 1962. — 208 p.
5. Golding W. *The Scorpion God* / W. Golding. — London: Faber and Faber, 1977. — 178 p.
6. Golding W. *The Spire* / W. Golding. — London-Boston: Faber and Faber, 1988. — 223 p.